

Akyl näme? Göwün näme?

Category: Filosofiýa, Kitapcy, Nukdaýnazar, Sözler

написано kitapcy | 23 января, 2025

Akyl näme? Göwün näme? AKYL NÄME? GÖWÜN (KÖÑÜL) NÄME?

Her ikisini-de el bilen elläp, göz bilen görüp bolmaýar. Şeýle-de bolsa, akylyň we göwüniň (köñüliň) anyk bardygyna ynanýas. Çüñki bu ikisi biziň durmuşymyzyň iň esasy iki sütünidir!..

Adamzady birnäçe asyrlap başagaý eden we bu boýunça tükeniksiz dünýägaraýylary döretdiren, küti-küti kitaplary ýazdyran bu iki adalga durmuşymyzda möhüm rol oýnaýan esasy iki merkez bolmagynda galýar.

Filosoflaryň käbiri akyly wahyýdan, ynançdan, syzyjylykdan, duýgy, nukdaýnazardan, («algı» ýa-da «восприятие» -t.b.) we tejribeden tapawutlylykda ýeke-täk adama mahsus bolan bilmek ukyby, dogry düşünmek, karara gelmek we konsepsiýa döretmek güýjünden ybarat hasaplaýar.

Akyl bize ýol görkezýär. Biz akylyň üsti bilen dogry zat bilen nädogry zadyň, hakykat bilen ýalanyň tapawudyny bilyärис. Akylyň üsti bilen bu boýunça pikir edýärис, geleşýärис, jedelleşýärис, analiz edýärис, netije çykarýarys. Akylyň iýimiň özgeleriň tejribelerinden peýdalanmakdyr, okamakdyr, maglumat goruňy baýlaşdyrmakdyr.

Akyl – adam gatnaşyklarynda we özara düşünişmeginiň ýeke-täk ýoludyr hem-de düşünje prosesini ugrukdyrýan, ýagtylandyrýan konsepsiýalardyr maglumatlar arkaly işleýän ukypdyr.

Akyl – her maglumaty özünde jemleýän, adamy kämilleşdirmek üçin emele gelen iň gymmatly zatdyr. Oýlanyp-ölçerip bilyän adam üçin akyl bahasyna ýetip bolmajak peşgesdir. Adamzat durmuşyny öňe äkiden iň gowy zatlary «pikirlenip» bilyänler oýlap tapdylar. Akylyň öňüne bent bolýan päsgelçilikler – öýke-kine, men-menlik ýaly ýaramaz häsiyetlerdir.

Hezreti Muhammet (s.a.w) «Adamlara akyllaryna görä yüzleniň» diýipdir. Möwlana Rumynyň: «Düşünýäne düşündirmeseň zulum edersiň. Düşünmeýäne düşündirseň ýene zulum edersiň» diýen

jümlesi-de akyl babatda birnäçe kesgitlemäni öz içine alýar. Göwün bolsa – gözelligiň, söýginiň we Hudaýyň konsepsirlän merkezidir. Has dogrusyny aýtmaly bolsa, köňül – «Hudaýyň öýüdir». Dinleriň ählisinde, ähli taglymlarda, hatda adamzat taryhyň ähli döwründe «Göwnüňi arassa saklamak» (Göwnaçyk bolmak) düşünjesi öñe tutulupdyr. Öýke-kine, husytlyk, gabanjaňlyk, betpälllik, gahar-gazap, nebisjeňlik, ten islegleriniň ýesiri bolmak ýaly duýgulara özüňi aldyrmak göwnüň içinde dörän iriňli ýaradır ýa-da arassa göwnüň öňüne tutulan gara tutydyr.

«Pälibozuklyk», «Göwni garalyk» diýip atlandyrylýan bu adalgalar adamyň göwnüni daşa öwrüp taşlaýar. Netijede adam akyl ýolundan azaşýar we Hudaýdan daşlaşýar.

Göwün – söýginiň, syrlaryň, hikmetiň merkezi hasaplanýar. Janymyzyň ujy göwnümizdedir! Hudaýy, söýgini, dostlugu, ylym öwrenmegi göwnüne nagış eden adam ruhy taýdan kämilleşer we onuň özüni alyp barsy «Göwne ýaramak», «Göwün awlamak» ýaly sözler bilen häsiýetlendiriler.

Göwnümizi öz eline almak isleýän, hatda talap taşlaýan maddy bähbitlerden aklymyzy ulanyp daş duran halatyrgyzda, «Hudaýy» duýgylarymyzyň barçasy bilen görüp, bilip, duýup biljekdigime şek-şübhe bolup bilmez. Säheriň ümsümliginde ýa-da tebigatyň melul ediji gözelliginiň garşysynda, bu ajaýypliklary görmegiň özüne nesip edendigi üçin Hudaýa göwnaçyklyk bilen şükür etmekden uly bagt bolup bilmez. Ynha, hut şol pursatam arassalanan göwnüň Hudaý bilen ýüzbe-ýüz bolýan çagydyr.

Göwnüni arassa tutmak üçin ilkinji nobatda özümüzü tanamak gerek. Ýöne nädip?!.

Oýlanmak, görýän-eşidýän zatlaryňa jogap agtarmak – bilyän gowy zatlaryny ýagşylyk we söýgi bilen bitewileşdirmek üçin iň ýakyn ýoldur. Bulary akyl süzgүjinden geçirip, bir gezek göwnümize kabul edip alonsoň, hiç bir ýaramaz ýagdaý ýa-da ýaman kişi bizi bu ýoldan sowup bilmez. Biziň döwrümüzde «boltelki durmuş» reseptleri metbugat serişdeleriniň, döredijilik dünýäsiniň, syýasatyň, maddy dünýäniň bize berýän oñaýsyz propogandasından (Algı Operasyonu -Ý.U.) we çalt sarp edijiliğiň çökder talaplaryndan özümüzü halas eden wagtyrgyzda,

barýan ýolumyzy aklyň we göwnüň nury ýagtylandyrar. Ýüreginde söýgini, dogrulygy we ýagşylygy, aklynda ylma bolan höwesi, zähmet çekmäge bolan mizemez ýörelgeleri kabul edip alanlar jemgyyetde mese-mälim tapawutlanar.

Aklyny peýdalanyп bilyän islendik adam her bir ýagdaýyň, her bir duýgynyň älemde haýsydyr bir zady täsiri astyna alýandygyna göz ýetiren wagtynda, onuň eýyäm ruhy taýdan kämilleşme ýoluna düşenligidir. Şeýle nukdaýnazar, garaýşyň şeýle çuňňurlygy ol adamyň hemise ünsli bolmagyny üpjün eder. Onuň ähli hereketi sözünü we duýgularyny gözükdırer. Bu bolsa «Akyl-Göwün bileleşiginiň» ilkinji ädimleridir.

Jemgyyetde «Göwün birligi» (Hemdemlik, raýdaşlyk agzybirlik - t.b.) diýip atlandyrylan bu oñaýly üýtgeşme şular ýaly ilkinji ädimleriň yzysüre gelýär. Akyl we göwün birligine gowşanlar her hili ýagdaýda biri-birlerine sazlaşykly hereket edýärler. Yöne aklyny göwni üçin ulananlar bu iki güýç merkezini «Bir» eder. Adam aklyna doly eýelik edip bilse-de, öz göwnüniň raýyny ýykybilmeýän wagtlary az bolmaýar.

Iň howply duzak – egodyr. Egosyny ýeňip bilyän, düşünjesine gözegçilik edip bilyän, aklyny we göwnüni bir saklaýan adamlar köpeldigiçe, jemgyetiň asudalygynyň, sazlaşygynyň hem şonça üpjün edildigidir.

Maddy we ruhy taýdan ösmek – jemgyyetçilik bagtyýarlygynyň açarydyr.

Ýylmaz ULUSOÝ.

Ähli hukuklary goragly ® 2011 Filosofiýa